CHANGER

CHALLENGES AND INNOVATIVE CHANGES IN RESEARCH ETHICS REVIEWS

IA RESPONSABILĂ ÎN CERCETARE

Între delegare, judecată și responsabilitate

Provocări pentru cercetători · rezultate CHANGER · o perspectivă inspirată de etica virtuții

Constantin Vică • Universitatea din București

Ce putem delega către IA fără să delegăm puterea de judecare?

Putem delega operațiuni. Nu putem delega responsabilitatea pentru ceea ce pretindem că știm.

Funded by the European Union

O tehnologie care intră în actul și procesul de a cunoaște

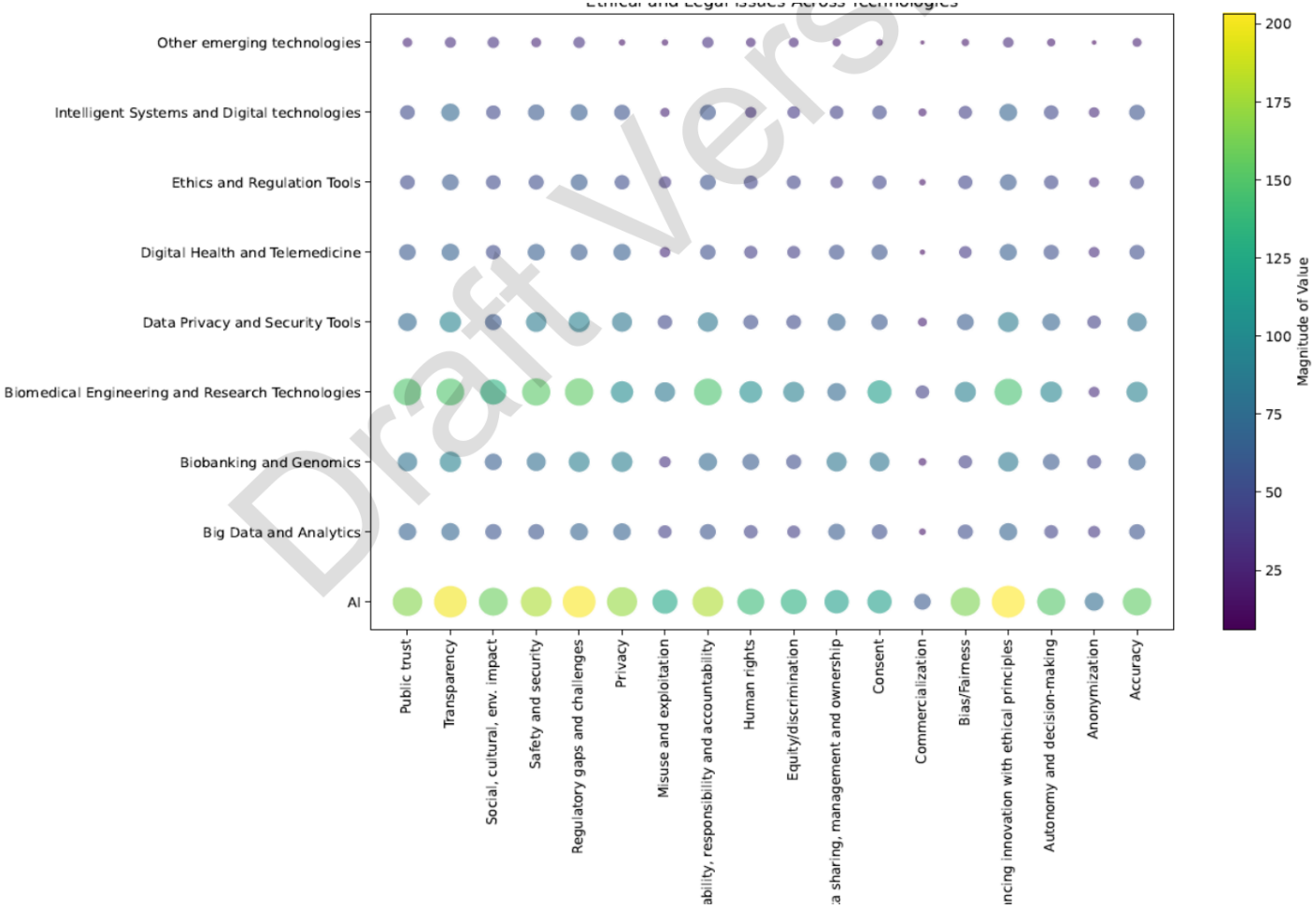
206

articole despre IA în analiza CHANGER

IA este domeniul tehnologic cel mai intens reprezentat în Evidence & Gap Map.

Nu pentru că toate problemele sunt noi, ci pentru că IA le concentrează și le accelerează: transparență, date, *bias*, autonomie, responsabilitate, securitate, dependență infrastructurală.

IA intră în actul cunoașterii , nu doar în instrumentarul cercetării.

Draft Version

Cercetăm IA / cercetăm cu IA

CERCETARE DESPRE IA

Modelul este obiectul cercetării

- dezvoltare, antrenare, testare, validare, implementare
- echitate și discriminare
- control uman, siguranță și explicabilitate
- impact social și efecte asupra celor afectați

CERCETARE CU IA

Modelul devine parte a metodei

- literatură, cod, analiză, interpretare, redactare, imagini, evaluare
- integritate și transparență
- auctoritate, verificare și responsabilitate
- competență, reproductibilitate și calitate epistemică

Pentru majoritatea cercetătorilor, problema decisivă nu va fi construirea IA, ci cercetarea împreună cu ea.

Ce se schimbă când cercetător ii gândesc împreună cu IA?

Un microscop extinde vederea.
Un calculator extinde calculul.
IA poate externaliza selecția, formularea și evaluarea motivelor și rostului cercetării .

- Ce anume am delegat?
- Ce mai înțeleg din proces?
- Ce rămâne efectiv sub controlul meu?
- **Când sugestiile IA devin presupoziție a cercetării?**

IA nu schimbă doarinstrumentele cercetării, poate schimba constituția cercetătorului ca agent epistemic.

Plauzibilitatea nu este adevărul

PLAUZIBIL ≠ JUSTIFICAT ≠ ADEVĂRAT

Halucinația este doar cazul cel mai vizibil.

Mai subtil, IA poate influența ce literatură vedem, ce categorii folosim, ce ipoteze ni se par promițătoare și ce explicații devenim tentați să acceptăm.

O predicție bună nu este automat o explicație bună. Iar un rezultat util nu garantează înțelegerea procesului care l-a produs.

Dacă rezultatul este corect, dar contribuția IA nu poate fi interogată, ce anume putem spune că știm?

CHANGE
CHALLENGES AND INNOVATIVE CHANGES IN RESEARCH ETHICS REVIEWS

INTEGRITATE

Delegare fără abdicare

1

DELEGĂ

Ce operație cognitivă transferi?

→

2

VERIFICĂ

Cum confirmi independent rezultatul?

→

3

DECLARĂ

Ce utilizare substanțială trebuie făcută vizibilă?

→

4

ASUMĂ-ȚI

Poți răspunde pentru afirmație, metodă și rezultat?

Autorul nu este doar cel care produce textul, ci cel care poate răspunde pentru rațiunile, metoda și afirmațiile lui.

Date confidențiale • proveniență • proprietate intelectuală • dependență de platforme și furnizori

Asistență sau dependență? IA între consolidare a și erodarea competenței

EXTINDE COMPETENȚA

- explorezi mai multe alternative
- verifici mai repede și sistematic
- înveți noi metode și instrumente
- îți păstrezi capacitatea de a contesta output-ul

IA

ÎNLOCUIEȘTE COMPETENȚA

- citești și argumentezi tot mai puțin direct
- pierzi sensibilitatea metodologică
- confunzi fluența cu competența
- nu mai poți detecta sau explica eroarea

După utilizarea IA, suntcapabil să judec mai bine sau doar mai rapid?

Responsible AI: de la principii la phronesis

ECHITATE

TRANSPARENȚĂ

AUTONOMIE

SIGURANȚĂ

RESPONSABILITATE

PHRONESIS

judecată practică
contextuală

Principiile nu se aplică singure.

Ele trebuie interpretate, puse în balanță și raportate la particularitățile situației.

acțiunea potrivită

pentru motivele potrivite

în circumstanțele potrivite

AI responsabilă este și o problemă despre *calitatea judecății celui care folosește IA.*

Sursă: Constantinescu, Voinea, Uszkai & Vică (2021), "Understanding responsibility in Responsible AI".

Paradoxul responsabilității

Mai multă asistență nu înseamnă mai puțină responsabilitate.

Dacă IA ne oferă mai multă informație contextuală, mai multe alternative și mai multe posibilități de verificare, așteptările și chiar datoriile morale pot crește.

mai multă informație → mai multe opțiuni → mai greu de justificat neglijența

Capabilitatea crescută poate ridica standardul responsabilității.

Analogie bazată pe Constantinescu et al. (2022), "Blame It on the AI?".

CHANGER
CHALLENGES AND INNOVATIVE CHANGES IN RESEARCH ETHICS REVIEWS

ETHICS - BY - DESIGN

Cinci practici ale responsabilității cercetătorilor

1

ANTICIPEAZĂ

Ce poate merge prost?
Cine poate fi afectat?

2

DOCUMENTEAZĂ

Model, versiune, date, rol și workflow.

3

VERIFICĂ

Confirmă independent ceea ce apare în rezultat.

4

CONTESTĂ

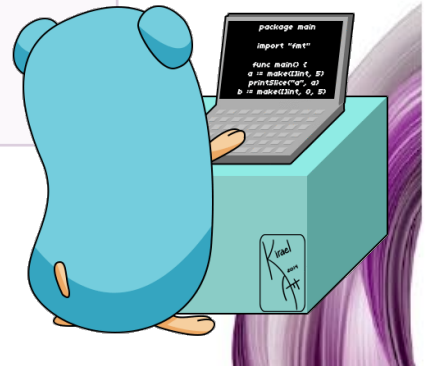
Plauzibilitatea nu este un argument.

5

REEVALUEAZĂ

Reia analiza când se schimbă modelul, datele sau dependența.

Folosește IA pentru a-ți extinde judecata, nu pentru a o înlocui.

Din metodele CHANGER: **anticipare prin scenarii · evaluare iterativă · autoevaluare pe parcursul ciclului de viață**

CHANGES

CHALLENGES AND INNOVATIVE CHANGES IN RESEARCH ETHICS REVIEWS

NOW LIVE
Enrol today!

MOOC

Massive Online Open Course

